

УДК 159.923

Кононенко Анатолій Олександрович

кандидат психологічних наук, доцент

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

e-mail: anatol_kononenko@mail.ru

ORCID 0000–0002–5583–9036

**СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ
ОСОБИСТОСТІ**

Складність та змістовна неоднозначність феномену самопрезентації в сучасній науці розкривається в різноманітних підходах до визначення досліджуваного психічного явища. Саме соціально-психологічний підхід розглядає самопрезентацію як постійний процес, загальну особливість соціальної поведінки особистості, охоплює діяльнісний та соціальний аспекти самопрезентації. Самопрезентація в даному контексті — це саморозкриття в міжособистісному спілкуванні через демонстрацію своїх думок, характеру тощо. **Ключові слова:** самопрезентація, особистість, соціально-психологічний підхід, соціальна поведінка.

Термін «самопрезентація» (self-presentation) вже давно і міцно увійшов до наукової лексики, знаходить віддзеркалення в сучасних дослідженнях, які вже стали класичними (переважно в соціально-психологічних контекстах) щодо соціальної перцепції, міжособистісного сприйняття і впливу. Це пов'язано з тим, що найбільш значущими людськими потребами є потреби в спілкуванні, ухваленні, визнанні і самовираженні. Саме ці потреби зумовлюють значущість формування сприятливого враження про себе, що, безумовно, відбивається в соціальній успішності: здатність суб'єкта формувати сприятливе враження про себе часто дозволяє ефективно реалізувати певну стратегію в комунікації, стає основою ефективною реалізації професійних планів, організації дій тощо.

Постановка проблеми. Проблема дослідження особливостей самопрезентації особистості є актуальною та малорозробленою, оскільки функція, яку вона виконує у суспільстві, є надзвичайно важливою. Аналіз проблеми становлення особистості викладача вищої школи надає підстави констатувати недостатню увагу до соціально-психологічних та особистісних феноменів, які є основою його професійного зростання, зокрема до особливостей індивідуальних стилів самопрезентації. Незважаючи на численні дослідження, немає погодженості в тлумаченні означеного феномену, його структури та функцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перші дослідження самопрезентації були проведені на Заході в кінці 1950-х — на початку 1960-х рр. Одним з перших дослідників в цьому напрямку був І. Гоффман, фундаментальна праця якого «Презентація себе іншим в повсякденному житті» стала класичною [2]. І. Гоффман був прихильником ролівої теорії особи-

стості та описував щоденні взаємодії людей через драматургію, з поглядом театрального мистецтва. Сутність його концепції соціальної драматургії полягала у проведенні повної аналогії між реальними життєвими ситуаціями та театральною виставою. Вчений виходив з того, що суб'єкт в процесі соціальної взаємодії спроможний не тільки дивитися на себе очима партнера, але й коректувати власну поведінку у відповідності до очікувань іншого з метою створення найбільш сприятливого враження про себе та досягнення найбільшої вигоди від цієї взаємодії.

Складність феномену самопрезентації в сучасній науці розкривається в різноманітних підходах до визначення досліджуваного психічного явища. Зокрема більшість дослідників розглядають самопрезентацію як *загальну особливість соціальної поведінки особистості* (усвідомлювану поведінку, спрямовану на створення певного враження в оточуючих; постійний процес або прагнення суб'єкта представити бажаний образ зовнішній та внутрішній аудиторії) (М. Вейголд, І. Гоффман, Р. Ковальські, Т. Лірі, Д. Маркус, А. Шленкер). Самопрезентація розглядається як прийом усунення когнітивного дисонансу (Л. Фестингер, Ф. Хайдегер); вказується на зв'язок між самопрезентацією та самосвідомістю (А. Басс, А. Фенігстейн, М. Шейер). Численні наукові підходи вивчають самопрезентацію через категорію саморозкриття в міжособистісному спілкуванні, фіксацію уваги на собі внаслідок уваги до суб'єкта з боку інших людей, прагнення до влади та особливості мотивації тощо (Р. Аркін, Р. Баумейстер, Р. Вікланд, Г. Глейтман, І. Джонс, Т. Пітман, А. Стейнхилбер, А. Шутц). Проте запропоновані дослідження самопрезентації не розкривають її з позицій системності, що дозволило б виявити внутрішню структуру цього феномену.

Мета статті — висвітлити соціально-психологічні аспекти самопрезентації особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Самопрезентація, за Д. Майерсом, відноситься до прагнення суб'єкта представити бажаний образ як для аудиторії ззовні (інші люди), так і для аудиторії усередині (ми самі). Суб'єкт вчиться керувати враженнями, які він створює, він виражає своє «самовизначення», показуючи себе як певний тип людини. Навмисно чи ні, але суб'єкт вибачається, виправдовується або захищається, коли це необхідно, щоб підтримати свою самооцінку і підтвердити свій Я-образ. У знайомих ситуаціях це відбувається без свідомих зусиль, а у незнайомих точно усвідомлюється враження, яке справляється.

Низка науковців, серед яких особливе місце займають дослідження Б. Шленкера, М. Вейголд, М. Лірі, Р. Ковальські та ін., вважають, що самопрезентація — це, у першу чергу, засіб підтвердження образу Я та підтримки самооцінки, тобто самопрезентація — це усвідомлюваний або неусвідомлюваний процес (залежно від ситуації), який здійснюється активним суб'єктом. Ми підтримуємо цю трактовку самопрезентації, оскільки вона позбавлена соціологічних контекстів та дозволяє розглядати її як стійку особистісну характеристику, яка базується на індивідуальних властивостях психіки. Безумовно, самопрезентація є реальним засобом формування образу Я. В системі особистісних орієнтирів вона помічає

«точку перетину» соціального та внутрішньопсихологічного в структурі особистості: вона, нібито, виходить із соціальних стандартів, які формуються в суспільстві (розмежування реального та ідеального образу, створення моделі поведінки, яка на даний момент відповідає виконуваній ролі, іміджу, соціально схвалюваній моделі), та, водночас, торкається, на наш погляд, таких глибинно-психологічних підструктур, як індивідуально-типологічні відмінності, базовий емоційний фон психіки, екстра-інтраверсія, особливості реакції афіліації тощо.

За Р. Баумейстером, А. Стейнхилбером та ін., самопрезентація — це саморозкриття в міжособистісному спілкуванні через демонстрацію своїх думок, характеру тощо [143]. Самопрезентація виступає неусвідомлюваним процесом, який відображає соціальну природу людини, її потребу у визнанні іншими людьми. Для суб'єкта, який є активним, значимою виступає як зовнішня, так і внутрішня аудиторія. Мета (створити враження) та засоби реалізації є психологічними; розглядається лише комунікатор.

Отже, соціально-психологічний підхід, якого ми дотримуємося, розглядає самопрезентацію як постійний процес, *загальну особливість соціальної поведінки особистості*, охоплює діяльнісний та соціальний аспекти самопрезентації. Самопрезентація в даному контексті — це саморозкриття в міжособистісному спілкуванні через демонстрацію своїх думок, характеру тощо.

Отже, самопрезентація — це не тільки уміння в оформленні своєї зовнішності, встановленні і поданні своїх кращих якостей на публіку, «створення враження», але і одна з головних форм іміджування, процесу формування іміджу суб'єкта. У цьому процесі бажаний образ безпосередньо залежить від умінь і навичок особистості в самопрезентації. Одним зі значущих аспектів в рамках нашого дослідження ми вважаємо звернення до вивчення чинників, що визначають особливості іміджу особистості. Метою будь-якої самопрезентації є створення і донесення свого іміджу до інших людей. Тому феномен іміджу потребує додаткового прояснення.

Самопрезентація як своєрідна маніпулятивна технологія передбачає, що головним в ній виступає прагнення до того, щоб у об'єкта самопрезентації в момент розставання з суб'єктом виникло відчуття, що без подальшої співпраці ніяк не обійтися, виникла свого роду залежність. Щоб володіти ситуацією спілкування повною мірою, суб'єкт повинен володіти широким спектром знань, умінь і навичок, до яких можна віднести:

- уміння швидко і точно розпізнавати властивості і стан конкретної людини;
- уміння створювати позитивне враження про себе за допомогою міміки, пантоміміки, інтонацій, риторичних оборотів;
- уміння зв'язно пояснити, ненав'язливо показати конкретній людині ті нові можливості, які вона отримає після початку співпраці;
- уміння показати навички ділової взаємодії з тим, щоб продемонструвати свою здатність цінувати свій і чужий час, оптимальним чином організовувати ділову співпрацю.

Самопрезентація як невід’ємна частина індивідуальної соціальної ситуації кожної людини дозволяє:

- отримувати від інших людей потрібні ресурси (матеріальні, інформаційні, емоційні та інші). Людина, що уміє подати себе, легше за інших влаштується на роботу, сподобається чоловікові або жінці, знайде спільну мову з керівником і т. д.;

- конструювати образ власного Я. Образ Я залежить не тільки від власних переконань суб’єкта, але також і від того, як, на його думку, його бачать інші;

- відносно гладко протікати соціальним контактам. У спілкуванні це дозволить істотно згладити моменти критики, знизити конфронтацію і агресію.

В цілому в процесі спілкування і соціальної взаємодії, за допомогою самопрезентації, суб’єкт здатний не тільки дивитися на себе очима партнера, але і коректувати власну поведінку відповідно до його очікувань, якщо його мета — створити найбільш сприятливе враження. Побічно це дозволяє контролювати і поведінку інших людей.

Основні самопрезентаційні стратегії отримання позитивного ставлення людей це:

- вираз своїй симпатії до іншої людини;
- створення видимості схожості;
- збільшення своєї фізичної привабливості;
- демонстрація власної скромності.

Таким чином, самопрезентація в процесі життєдіяльності суб’єкта виступає важливим регулятором його соціальної поведінки. При розгляді проблем соціальної детермінації поведінки особистості особлива увага приділяється специфіці пізнання навколишнього світу, усвідомленню свого ставлення до нього, пізнанню себе як суб’єкта діяльності, удосконаленню себе, прагненню досягти самоповаги та успішної взаємодії з людьми з найближчого оточення. Здатність до самопрезентації розглядається нами як один із психологічних механізмів професійної самоідентифікації та ознака професіоналізму особистості, а модель самопрезентації — як основа для побудови соціально-психологічної програми власного професійного розвитку.

Висновки. У психологічній науці склалися певні передумови для формування цілісної, єдиної системи наукових уявлень про феномен самопрезентації особистості викладача вищого навчального закладу. Традиційно повно представлений онтогенетичний підхід, в якому наголошується, що підґрунтя формування самопрезентації на різних етапах онтогенезу складають вікові особливості та базові новоутворення особистості. Отже загально-психологічний підхід розглядає самопрезентацію через дефініції впливу, статусу, розкриття особливостей її ідентифікації, ставлення до себе або внутрішнього світу в цілому. Проте здійснений аналіз першоджерел свідчить про відсутність в науці чітких уявлень щодо універсальної диференційованої моделі, яка розкриває та пояснює особливості структури самопрезентації особистості викладача соціогуманітарних дисциплін.

У сучасній психологічній науці визнається поліфункціональність викладацької діяльності, зокрема вміння в кожній події виокремлювати освітній, виховний та розвивальний аспекти, варіативність, відсутність жорсткої детермінованості подій, прогнозування можливого розвитку подій та відносин у колективі студентів, постійна професійна рефлексія тощо. Разом із тим проведений аналіз констатував відсутність у науковій літературі показників та моделей індивідуальних стилів самопрезентації викладачів соціогуманітарних дисциплін вищих навчальних закладів. Зазначене актуалізує необхідність визначення концептуальних основ побудови структурно-функціональних моделей самопрезентації викладача соціогуманітарних дисциплін з урахуванням багатомірності та багаторівневості явищ, які розглядаються.

Список використаних джерел та літератури

1. Андреева Г. М. Зарубежная социальная психология XX столетия: Теоретические подходы: учеб. пособие для вузов / Г. М. Андреева, Н. Н. Богомолова, Л. А. Петровская. — М. : Аспект Пресс, 2002. — 287 с.
2. Гоффман И. Представление себя другим в повседневной жизни /И. Гоффман. — М.: КАНОН-пресс-Ц; Кучково поле, 2000. — 380 с.
3. Кононенко А. О. Самопрезентація викладача вищої школи. Теорія та практика: монографія / А. О. Кононенко// SCIREG С CORPORATION, EIN 33–1219486, San Jose, California, USA. — Certificate № 3600998250 — Запоріжжя; Донецьк: Донбас. 2014. — 339 с.
4. Мороз О. Г. Педагогіка і психологія вищої школи: навчальний посібник/ Мороз О. Г., Падалка О. С., Юрченко В. І. — К.: НПУ, 2003. — 267 с.

REFERENCES

1. Andreeva G. M. (2002) *Zarubezhnaja social'naja psihologija XX stoletija*[Foreign social psychology of the twentieth century]. Moscow: Aspect Press/. [in Russian].
2. Gofman I. (2000) *Predstavlenie sebja drugim v povesdnevnoj zhizni*[Presentation of each second in everyday life]. Moscow: KANON-press-TS, Kuchkovo pole. [in Russian].
3. Kononenko A. O. (2014) *Samoprezentacija vkladacha vishhoi shkoli*[Self-presentation of the teacher of high school]. CPU: Zaporozhye, Donetsk: Donbass.[in Ukrainian].
4. Moroz O. G. (2003)*Pedagogika i psihologija vishhoi shkoli: Navchal'nij posibnik*[Pedagogy and psychology of higher school: tutorial]. Moscow: NPU. [in Russian].

Кононенко А. А.

кандидат психологических наук, доцент
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ САМОПРЕЗЕНТАЦИИ ЛИЧНОСТИ

Резюме

Сложность и содержательная неоднозначность феномена самопрезентации в современной науке раскрывается в разнообразных подходах к определению исследуемого психического явления. Именно социально-психологический подход рассматривает самопрезентацию как постоянный процесс, общую особенность социального поведения личности, охватывает деятельностный и социальный аспекты

самопрезентації. Самопрезентація в даному контексті — це самораскрытие в міжличностному общенні через демонстрацію своїх мислей, характера.

Ключевые слова: самопрезентація, людина, соціально-психологічний підхід, соціальне поведіння.

Anatoly A. Kononenko

Ph.D. in Psychology, Associate

Odessa I. I. Mechnikov National University

SOCIO-PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF SELF-PRESENTATION

Abstract

The complexity and substantive ambiguity of the phenomenon of self-presentation in contemporary science reveals the varied approaches to the definition of the studied psychic phenomena. It is socio-psychological approach considers a self-presentation as an ongoing process, a common feature of social behavior personality, covers the activity and social aspects of self-presentation. Self-presentation in this context is self-disclosure in interpersonal communication through demonstration of their thoughts, nature. The purpose of this article is to highlight the socio-psychological aspects of self-presentation. In modern psychological science recognizes the multifunctionality of teaching, in particular, the ability in each event to highlight the educational, educational and developmental aspects of variability, lack of strict determinism of events, prediction of possible development of events and relations in the team of students, continuous professional reflection, and the like. However, the analysis noted the lack in the scientific literature, indicators and models of individual styles of self-presentation of the faculty of socio-humanitarian disciplines at higher education institutions. Specified actualizes the need to identify the conceptual foundations of structural-functional models of self-presentation of teacher of the social Sciences and the Humanities, taking into account the multidimensional and multilevel phenomena that are discussed.

Key words: self, personality, socio-psychological approach, social behavior.